

İKTİSAT ve MALİYE

TÜRKİYEDE İKTİSADIN OKUTULUŞU ÜZERİNE

Tuncer BULUTAY

Başkalarının bir aşamayı önceden geçmiş olmaları ve bu aşamanın gerek ve gerçekleri hakkında düşünmüş bulunmaları, bu duruma sonradan erişmiş olanlar için çokca bir talih olarak kabul edilir. Bu sonradan gelenler, var olan düşüncelerden yararlanmak, geliştirilmiş aletlerden faydalanmak rahatlığına sahiptirler diye düşünülür. Bu durumun gerçekliğini ve yararlılığını inkâr edecek değiliz. Çünkü, nihayet, insanlığın bugünkü gelişimi önceki nesillerden sonrakilere aktarılmış düşüncelerin bir sonucudur.

Biz, burada, ilk önce, bu durumun altında ilk düşünenin en iyi yolu seçmiş olduğu kapalı faraziyesinin yatmakta bulunduğu hususuna değinmek istiyoruz. İlk yola girenin en iyi yolu seçmiş olduğu elbetteki her zaman kolaylıkla savunulabilecek bir görüş değildir. Binaenaleyh, önündeki yolun açılmış olması rahatlığına erişen birinin, bu yolun zorunlu olarak en iyiyi ifade etmediği şeklindeki bir sorumluluğu da duyması gereklidir.

Bu kişinin, eski yol karşısında, yeni açılacak yolların fayda ve yararlılığını tartma çabasını üstlenmesi zorunluluğu da vardır. Bu zorunluluk, ilk yola çıkanın kararını verirken karşılaştığı şartların, sonradan geleninkilerden önemli ölçüde farklı bulunması halinde, daha kesinlikle ortadadır.

İşte, biz, bu yazımızda, bu değindiğimiz noktaların, Türkiye'deki iktisadi bilimsel çabada gözönüne alınması gerekliliği üzerinde durmak istiyoruz. İktisadi düşünür, öğrenir ve öğretirken, kalkınma yolundan bizden önce geçmiş olan ülkelerin mutlaka en iyi yolu seçerek bu günkü bilgi durumuna ulaşmamış olduklarını, daha önemli olarak da, hem başlangıçtaki durumlarında hem de bu andaki şartlarında bizden bir hayli farklı bulduklarını gözönün-

de bulundurmak gerektiğine değinmek istiyoruz. Bu farkın iktisat eğitiminde önemle gözönüne alınması lâzım geldiği görüşünü savunmayı uygun buluyoruz.

Bizi bu davranışa sürüklüyen düşünceyi açıklamaya girişmeden önce, bu yazının çok önemli saydığımız bu konuda bir tartışma ortamı yaratmayı başarması halinde amacına ulaşmış olacağına değinelim.

Çalışma üç kısımdan meydana geliyor. Kısa olan ilk kısımda mantıkla bilim arasındaki farka değiniyoruz. İkinci kısım, açıklamaya çalıştığımız asıl düşünceleri kapsıyor. Burada, makro, mikro iktisat, dış ticaret üzerinde ayrı ayrı durmaya çalışıyoruz. Son kısımda, sonuç şeklinde bir açıklama yer alıyor.

I

Evvelâ iktisadın bir bilim olduğuna, mantık olarak kabul edilmemesi gerektiğine değinelim. Bu ifade, çok açık bir durumun anlatılmasından ibaret görülüp, söylenilmemesi gerektiği itirazı ile karşılanabilir. Fakat mantık ve bilim konusunda ve bunların ilişkileri hususunda daima açıklık olduğu düşüncesi bize doğru görünmediği için, böyle bir ifadeyi ileriye sürmeyi ve bununla anladığımızı açıklamaya çalışmayı uygun buluyoruz.

Bilimsel çaba hipotezlere dayanan usavurma (muhakeme) ile bir takım sonuçlara ulaşmayı dener. Hipotezler, faraziyeler kaynaklarını realitenin gözlenmesinden alırlar. Bilimsel çaba nihayetinde ulaşılan sonuçların da realitelere uygun düşmesi gerekir.

Mantıkta da bahis konusu olan bir takım faraziyelerden, usavurma, mantık kuralları yoluyla bir takım sonuçlara ulaşma çabasıdır. Fakat, burada bilimsel çabadan farklı olarak, faraziye ve hipotezlerin gerçeklere uygun düşmesi gayreti zorunlu olarak yer almaz. Böyle olunca, mantık yoluyla ulaşılan sonuçların realiteyle ilintili bulunmaları gerekmez.

İkinci olarak değinmek istediğimiz husus, iktisadın bir toplumsal bilim olduğudur. Bunun anlamı, iktisat konusunda gösterilecek çabaların, toplumsal gerçekleri açıklamaya yöneltilmesi gerekliliğidir. Her ülkenin iktisadî düşünüşü kendi toplumunun farklı iktisadî şartlarına göre şekillenecek, gelişecektir.

II

1) Ülkemizde okutulacak Makro iktisadın genel hatlarıyla ve

geniş ölçüde Keynes Teorisine dayandırılması uygun değildir. Bu konudaki görüşlerimizi aşağıdaki başlıklar altında açıklamaya çalışabiliriz :

a) Keynes Teorisinin genel olduğu, iktisadî olayları genel bir çerçeve içersine soktuğu hususu münakaşalı bir konudur.

Bu genellik iddiasını tartışabilmek için, herşeyden önce Keynesin getirdiği yenilik üzerinde anlaşmak gerekir. Oysa, bildiğimiz kadarıyla, böyle bir anlaşmaya ulaşılmış olduğu söylenemez (1).

Önce, Keynesin makro ekonomi alanındaki görüşü millî gelir seviyesini toplam talep ile toplam arzın ilişkisi tayin eder, şeklindeki kanaatidir denilebilir. Bu görüş kabul edilirse, Keynes Teorisinin genellik sağladığı ileri sürülebilir. Fakat, bu genelliğin, daima sıkıntısı arz imkânlarının kısıtlılığı, yetersizliği olan ülkeler için, az gelişmiş ülkeler için fazla önem taşıdığı söylenemez. Bu ülkelerde nadiren ortaya çıkan talep yetersizliği hali, genellikle, aşırı talebi emmeye yöneltilen tedbirlerin sonucu olmaktadır.

Öte yandan, Keynesin getirdiği asıl yenilik millî gelirin belirlenmesinde talebin asıl önemli faktör olduğu görüşü ise, bunun iktisat teorisine bir genellik sağladığını ileri sürmek güçtür.

b) Bu son paragraftaki görüşle ilgili olarak, Keynes Teorisinin buhran ekonomisine dayandığı, ileri ülkelerin, o da belirli devreleri için, önemli olabilen davalarının incelenmesine yöneltildiği söylenebilir.

Böyle olunca, ileri ülkelere, onların da istisnai devrelerine, uygulanma yeteneği olan, bu ekonomilerin konularını inceleyen teoriyi geniş ölçüde derslerin konusu yapmak (2), çukur kazdırıp tekrar doldurmak da faydalı yatırımdır gibi düşüncelerle öğrenciyi işgal etmek pek anlamlı olmaz. Ekonomimiz için önemi çok şüpheli işsizlik çeşidi ile ilgili olan ve bunun için de bu konuda tedbirler ilham eden, ülkemiz için önemli olup sermaye yetersizliğinden ileri gelen işsizlik üzerinde durmayan bir teoriyi okutulan dersin temeli yapmak savunulması güç bir davranış olur.

c) Keynes Teorisinin temel mekanizmalarından biri sayılan faiz teorisinin, bizi, ekonomimizin işleyişi hakkında bilgili kıldığı söy-

(1) Bu konuda, G. Ackley, Macroeconomic Theory, Chapter XV'e bakılabilir.

(2) Tabii, Keynes Teorisinden hiç bahis edilmesin, getirdiği bazı yeniliklere (özellikle istihlâk konusundaki) hiç değinilmesin demiyoruz. İtirazımız, Keynes Teorisini dersin temeli yapma çabasınadır.

lenemez. Az gelişmiş ülkede faizi açıklamaya çalışırken, bolca mevcut teknelci unsurları gözönünde bulundurmak gerekir. Böyle bir piyasada, Keynesci görüş mekanizmasının, bu teorice kabul olunan hassasiyet ve etkenlikle işlemesine imkân yoktur.

Bundan başka, ekonomimizde, özellikle 1950 sonrası gözönüne alınınca, yatırımla faiz arasında bir ilişki kurmak, daha fazla yatırım yapılamayışını Keynesci faiz haddinin yüksekliğine bağlamak doğruluğu çok şüpheli bir davranış olur.

Böyle olunca, derslerde günlerce Keynes Faiz Teorisini anlatmanın pek anlamlı olduğu söylenemez.

d) Ekonomimizin asıl davasının kalkınma meselesi olduğu kolayca söylenebilir. Bu amaca yöneltilmiş ekonomide ise, meselelerin dinamik bir açıdan ele alınmalarının zorunlu bulunduğu meydandadır. Böyle olunca, statik olduğu kabul olunan Keynes Teorisine çok fazla önem vermek anlamsız olur.

Bu düşüncelerin ışığı altında, ülkemizdeki makro ekonomi derslerinin temeli olarak Keynes Teorisinin alınmasının uygun olmayacağı sonucuna varıyoruz.

2) Durum, mikro iktisadın okutulduğu ele alınınca da pek farklı değildir. Burada da dersler, anlatanın yetişmesine bağlı olarak, sözlerle ya biraz geometrinin, ya da geometri ile birlikte differansiyel hesabın karıştırılması yoluyla yapılır. Herhalde yapılarında bir hayli mantık (hatta biraz estetik) vardır; ama, aynı ölçüde iktisat olduğu bir hayli şüphelidir.

İşe tüketici dengesi ile başlanır; farksızlık eğrilerinden, türev kurallarından yararlanılarak, sayfalar boyunca düşünceler ileri sürülür. Öğrenci bunları öğrenir. Fakat bütün bu öğrendikleri ile, öğrencinin üzerinde durulan konuda, öğrenme çabasına girişmeden önceki durumuna nazaran, açıklığa, berraklığa ulaştığı söylenemez. Elde ettiği, herkesin az çok bildiği konularda az kişinin anılabileceği lâflar edebilme durumudur belki.

Mikro iktisat dersinin sonraki kısmında firma teorisi üzerinde durulur. Bütün bu konuda, marjinal masrafın, marjinal gelire eşit olduğu noktada dengeye erişilir esası kabul edilir. Ekonomimizdeki geçerliliği üzerinde pek durulmayan bu faraziyenin çeşitli piyasalar için mantiki sonuçlarına ulaşılmaya çalışılır. Bu piyasalar arasında en çok, gerçeğe ilişkisi pek az olan tam rekabet şekli üzerinde durulur. Bu mantiki ölçüler içersinde dahi tatminkâr bir çö-

züme vardırılamayan oligopol meselesinde, adeta bu durumu maskelemek için sayfalar harcanır; birtakım şekil ve denklemlerle iş daha da karanlıklaştırılır.

Bütün bu teorilere dayanılarak, tam rekabetin etkenliği (efficiency) sağladığı sonucu, ispatlanmış bir husus olarak ortaya konur. Burada da, tam rekabetin çok nadir bir olay olduğu esası fazla gözününe alınmaz. Daha önemli olarak, etkenlik şeklinde sağlanan sonucun adaletle ilgili bulunmadığına çokca yalnızca değinilmekle yetinilir. Bu, iktisadi kalkınmanın esas olarak bir adalet meselesi olduğu gerçeğine rağmen kovalanan bir yoldur.

3) Dış ticaret konusundaki kanatlarımızı açıklayabilmek için, önce, iktisadi kalkınma hakkında bir noktaya değinmeliyiz: İktisadi kalkınma mutlak bir kavram olarak mı, yoksa nisbî bir mefhum şeklinde mi anlaşılmalıdır?

Kalkınma mutlak bir kavram olarak kabul edilecekse ve mesele ferd başına gelir, her devirde geçerli olmak üzere, 500 doların üstünde olunca kalkınma sağlanmış olur denecekse, o takdirde, dış ticaretin okutulduğu şekline pek fazla itiraz etmememiz gerekir.

Fakat, eğer kalkınma bir nisbî kavramsa, milletlerarası caimadaki duruma göre anlaşılıyorsa, o zaman dış ticaretin temel bir faraziyesinin değiştirilmesi zorunluluğu vardır. Çünkü, sözü edilen faraziye olan mukayeseli masraflar teorisi, esas itibariyle toplumları fotoğraf gibi tesbit eden statik bir hale dayanır. Bu teori, milletlerarası farkları muhafaza etmek, birlikte yukarıya itmek meselesine büyük ağırlık tanır.

Bu durum karşısında, kalkınma nisbi bir kavram olarak alınınca, iktisaden ileri ülkelere erişme çabası olarak kabul edilince, , Türkiye'de dış ticaret dersinin okutulmasında da bir değişikliğe gitmek zorunluluğu ortaya çıkar.

Bu ana kadar söylediklerimizle bizde iktisat okutulmasının, esas itibariyle, yabancı kaynaklardan nakle dayanması dolayısıyla ortaya çıktığını sandığımız sakıncalara değindik. (3) Eleştirmeden ileriye gidip, yapıcı bir program ileriye sürmedik. Zaten, kendimizi, bunu yapabilecek durumda da bulmuyoruz.

(3) Tabii, yabancı kaynaklardan yararlanılmasının şeklinde anlamsız bir kanaate sahip bulunmuyoruz.

İstedığımız Türkiyede iktisat okutuluşu konusunda yeni bir tutum alınması, yeni bir yola girilmesidir. Arzumuz, kendi iktisadi bünyemizden çıkarılan gözlemlere dayandırılan görüşlerle, kendi iktisadi meselelerimizi doğrudan düşünebilme vadisine yönelinmesidir.

Bu elbette zor, fakat denemeye değer bir iştir.